تاریخ و تمدن مغرب

جلد سوم

دکتر حسین مونس

ترجمهٔ
حمیدرضا شیخی

تهران
۱۳۸۴

www.ketab.ir

Munis, Husayn
مونس، حسین، ۱۹۱۱ - م
تاریخ و تمدن مغرب/ حسین مونس؛ ترجمه حمیدرضا شیخی. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)؛ مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۴.
۳ج. —(«سمت»: ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳: الهیات (تاریخ و تمدن ملل اسلامی)؛ ۲۱، ۲۲، ۲۳)
ISBN 964-530-038-X
بها: ۳۲۰۰۰ ریال: (ج.۳).
ISBN 964-530-037-1
بها: ۳۶۵۰۰ ریال: (ج.۲).
ISBN 964-530-036-3
بها: ۱۸۰۰۰ ریال: (ج.۱).
فهرستنویسی براساس اطلاعات فیپا.
عنوان اصلی: تاریخ المغرب و حضارته...
پشت جلد به انگلیسی: Hossein Moones. The History of Maghreb and Its Civilization.
کتابنامه.
نمایه.
۱. مراکش —تاریخ. الف. شیخی، حمیدرضا، ۱۳۳۷ - ، مترجم. ب. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). ج. بنیاد پژوهشهای اسلامی. د. عنوان.
۹۶۱
DT ۱۹۴/م۸ت۲۰۴۱
۱۳۸۴
کتابخانه ملی ایران
م۸۴-۳۷۸۹۶

تاریخ و تمدن مغرب (جلد سوم)
دکتر حسین مونس
ترجمهٔ حمیدرضا شیخی
بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، شمارهٔ انتشار ۹۹۳، الهیات (تاریخ و تمدن ملل اسلامی) شماره ۲۳.
چاپ اول: زمستان ۱۳۸۴
تعداد: ۱۰۰۰
حروفچینی و لیتوگرافی: سمت
چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
قیمت ۳۲۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و جز اینها برای ناشران محفوظ است (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

مشهد، فلکه حرم مطهر، دوربرگردان شیخ طبرسی، ص. پ ۹۱۷۳۵-۳۶۶، تلفن ۱۰-۲۲۳۲۵۰۱، نمابر ۲۲۳۰۰۰۵. info@islamic-rf.org www.islamic-rf.org
مراکز پخش: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰. info@samt.ac.ir www.samt.ac.ir

www.ketab.ir

پیشگفتار ناشران

بی‌تردید یکی از بنیادی‌ترین اهداف کانونها و مراکز تحقیقاتی، تقویت توان علمی دانشگاهها و مراکز آموزش عالی است که استعدادهای برگزیده را در خود گرد آورده‌اند. پرداختن بنیادهای علمی به این قشر تخصصی جامعه و تولید فراورده‌های پژوهشی برای استفادهٔ دانشجویان، سزامندترین تلاش این مؤسسات است. دانشگاهها نیز برای جبران کمبودهای علمی در مراکز گوناگون، همواره باید نویافته‌های خود را در اختیار این کانونها قرار دهند، تا با فراهم آمدن زمینه‌های این پیوند پایای دوسویه، دهش و ستانشی پربار در پی آید و از این رهگذر، جنبه‌های نظری و دستاوردهای کاربردی علوم نمایان شود.

یکی از مصادیق برکت‌خیز این دادوستد پژوهشگرانه در حوزه علوم انسانی، همکاری بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) است که اینک دوازدهمین کار مشترک خود را با نشر کتاب *تاریخ و تمدن مغرب جلد (۳)* به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

این کتاب برای دانشجویان رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی در مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تدوین شده است. امید است علاوه بر جامعهٔ دانشگاهی، سایر پژوهشگران و علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

عنوان — صفحه

عصر پنجم

دولت مرینیان ۲

گاهشمار (۲)

تمهید ۴

اوایل بنی‌مرین (۱۰)، ابوسعید عثمان، ابوعبدالله محمد و ابویحیی ابوبکر فرزندان عبدالحق (۱۲)، مرینیان و جهاد در اندلس (۲۲)، ساخت فاس جدید (۲۸)، ابویعقوب یوسف مرینی (۶۵۶ ـ ۶۸۵ه‍/ ۱۲۸۶ـ ۱۳۰۶م) (۳۰)، دوره پر دردسر تاریخ مرینی (۳۵)، اوج کشمکش مسلمانان و مسیحیان بر سر باقیمانده اراضی اندلس در دست مسلمانان (۴۴)، استیلای ابوالحسن بر تلمسان (۵۲)، پایان دولت مرینیان (۵۷)، تحول نظامهای سیاسی و اجتماعی در غرب اروپا (۶۰)، قدرت‌گیری مجدد روحیهٔ اسلامی به عنوان یک قدرت سیاسی پیش‌برنده در غرب جهان اسلام (۶۴)، استیلای پرتغالیها بر طنجه (۶۹)، بیعت با سلطان شریف ابوعبدالله حفید (۷۱)، اسلام، برنده واقعی (۷۴)

دولت وطاسیان ۷۶

گاهشمار (۷۶)

بنی‌وطاس در آغاز؛ ۸۳۱ ـ ۹۵۷ه‍/ ۱۴۲۷ـ۱۵۵۰م ۷۷

ورود وطاسیان به صحنه کشمکش (۷۸)، المخزن (۸۱)، جنبش طریقه‌های تصوف و نقش سیاسی و نظامی آنها (۸۳)، دولت شریف امام ابوعبدالله محمد بن علی بن عمران ادریسی (۸۷)، تصوف جانشین عصبیت قبیله‌ای می‌شود و شُرفا جانشین سلاطین (۹۰)، پایان کار وطاسیان (۹۲)، بالا گرفتن تجاوز اسپانیاییها و پرتغالیان به سواحل مغرب و مقابله مجاهدان مسلمان با آنها (۹۴)، توده‌های مردم دفاع از دارالاسلام مغرب را به عهده می‌گیرند (۹۸)، ساخت شهر شفشاون در منطقه غماره

www.ketab.ir

توسط شرفای عَلَمی بنی‌راشد و تبدیل آن به پایگاهی برای دفاع از اسلام در برابر تجاوز پرتغالیان (۹۹)، مشارکت توده‌های مردم و جماعات اتقیا و اولیا در جهاد (۱۰۰)، ظهور شرفای سعدی و کشمکش میان ایشان و وطاسیان (۱۰۳)، تجاوز پرتغالیان شراره ایمان و جهاد را در جنوب مغرب شعله‌ور می‌کند (۱۰۵)

۱۱۲ دولت عبدالوادیان در غرب مغرب میانه

گاهشمار (۱۱۲)

۱۱۵ دولت بنی‌زیان یا عبدالوادیان در اقلیم تلمسان

زناتیان پس از حمله هلالیان (۱۱۵) ورود بنی‌عبدالواد به مغرب میانه (۱۱۹) بنی‌یفرن زناتی در تلمسان (۱۲۱)، اهمیت موقعیت تلمسان (۱۲۳)، برپایی دولت بنی‌عبدالواد در تلمسان (۱۲۴)، بازگشت بنی‌زیان به حاکمیت در تلمسان (۱۳۸)، سلطان ابوحمو موسی ثانی (۱۳۹)، نگاهی کلّی به تاریخ بنی‌عبدالواد (۱۴۰)، تلمسان و نقش آن در تاریخ فرهنگ و تمدن مغرب (۱۴۶)، عربی شدن قبیله زناته (۱۴۷)

۱۵۳ مغرب میانه در پایان سده پانزدهم میلادی

عروج وخیرالدین باربا‌روسا و داخل شدن الجزایر و تونس و طرابلس به قلمرو ترکهای عثمانی (۱۵۳)، جنبش جهاد در دریا و فعالیتهای آن (۱۵۴)، اسپانیاییها و تجاوز به سواحل مغرب (۱۵۶)، قلعه‌ها و اشغال سواحل (۱۵۸)، بندر الجزیره به کانون مقاومت تبدیل می‌شود (۱۵۹)، خیرالدین و تشکیل ایالت الجزایر (۱۶۳)، ایجاد ایالت تونس (۱۶۶)

۱۶۹ دولت شُرفای سعدی

ورود ابوالعباس شریف به مراکش و استیلای او بر آن (۱۶۹)، ابوالعباس احمد اعرج (۹۳۵-۹۵۵ه‍/ ۱۵۲۹- ۱۵۴۸م) (۱۷۲)، تلاش ابوعبدالله محمد الشیخ المهدی برای استیلا بر تلمسان (۱۷۴)، استقرار اوضاع به نفع سعدیان و مدنیّت یافتن دولت آنها (۱۷۵)، ترور سلطان ابوعبدالله الشیخ (۱۷۸)، ابوالعباس احمد (اول) منصور بن محمد المهدی (۹۸۶ - ۱۰۱۲ ه‍ / ۱۵۷۸-۱۶۰۳م) (۱۹۳)، نظام دولت (۱۹۶)، ثروت منصور ذهبی (۱۹۹)، آثار معماری منصور (۲۰۰)، حمله منصور به کشور صنغای در سودان غربی (۲۰۱)، نمونه‌ای از زیانهای این جنگ به علوم اسلامی در سودان (۲۱۰)، سیاست خارجی منصور (۲۱۲)، مهاجرت اندلسیان رانده شده از اسپانیا به مغرب(۲۱۵)، عصر زاویه‌ها و زمینه‌سازی برای انتقال قدرت به شرفای علوی (۲۱۶)،

www.ketab.ir

ظهور نخستین زاویه‌نشینان مجاهد: ابوعبدالله محمد عیاشی (۲۲۰)، ظهور ابوحسون سملالی، معروف به ابودمیعه، در سوس و استیلای او بر درعه و سجلماسه و توابع آن دو (۲۲۱)، قیام اهل زاویه الدلاء در کوههای تادلا (۲۲۳)، انقراض سعدیان (۲۲۶)

دولت اشراف (سادات) علوی از ۱۰۷۵ه/ ۱۶۶۴م تا لشکرکشی فرانسه ـ اسپانیا به مغرب ۲۲۷

ورود مولی محمد بن علی شریف به شهر فاس و خارج شدنش از آن (۲۳۲)، محاصرهٔ فاس و تصرف آن (۲۳۸)، استیلای مولی رشید بن علی الشریف بر زاویه الدلاء (۲۳۹)، اروپاییان در سواحل شمالی مغرب (۲۴۰)، ودایا المَغافره (۲۴۹)، تلاش سلطان اسماعیل برای کشورگشایی در شرق و برقراری صلح میان او و ترکها (۲۴۹)، تحکیم کشور با ایجاد قلاع و نیروی نظامی (۲۵۰)، مطیع‌سازی قبایل بربر فازاز (۲۵۰)، نظام آموزش عبیدالدیوان (۲۵۱)، فتح طنجه و عرائش و از میان برداشتن ابن محرز (۲۵۳)، شکست محاصره سبته (۲۵۶)، اختلاف نظر درباره سیاست نظامی مولی اسماعیل (۲۵۷)، نامه شیخ الیوسی درباره سیاست دولت (۲۵۸)، سالهای پایانی حکومت مولی اسماعیل (۲۶۲)، مسئله وراثت تاج و تخت (۲۶۲)، اقدام غرورآفرین فقیه ابومحمد عبدالسلام جسوس (۲۶۷)، اوضاع اقتصادی (۲۷۳)، شریف مولای اسماعیل و سیاست خارجی او (۲۷۵)، مولی اسماعیل منصور و جهاد (۲۸۱)، سلطان اسماعیل و ترکها (۲۸۳)، روابط خارجی و تجاری (۲۸۴)، ساخت شهر مکناس (۲۸۹)، درگذشت مولی اسماعیل (۲۹۴)، میراث و ترکه مولی اسماعیل (۲۹۶)، دولت نخست مولی ابوالعباس احمد بن اسماعیل معروف به ذهبی: ۲۷ رجب ۱۱۳۹ـ ۱۱۴۱ه/ فوریه ۱۷۲۷ـ ۱۷۲۸م (۲۹۸)، عصر هرج‌ومرج (۳۰۱)، تجدید مالیاتها بر فاس و دیگر شهرهای مغرب (۳۰۸)، سلطان محمد از مرزهای مغرب می‌گذرد (۳۱۴)، روابط باکشورهای اروپای غربی (۳۱۶)، آشوب بزرگ بربرها (۳۲۹)، کناره‌گیری سلطان مولی سلیمان و مرگ او (۳۳۱)، عربی شدن بربرهای جبال و پایان فرایند عرب‌شدگی آنان (۳۳۵)، دگرگون شدن روابط با غرب و اشغال الجزایر توسط فرانسویان و تأثیر آن بر اوضاع مغرب (۳۴۱)، اشغال الجزایر از سوی فرانسویها و تأثیرات مستقیم آن در مغرب (۳۴۳)، امیر عبدالقادر جزایری و سلطان عبدالرحمن بن هشام (۳۴۵)، امیر عبدالقادر پس از پیروزی فرانسویان (۳۵۰)

الجزایر و تونس تحت حمایت عثمانیها ۳۵۸

روابط این دو کشور با غرب اروپا در آن دوره (۳۵۸)، اوضاع الجزایر و تونس در عصر

www.ketab.ir

صفحه

عنوان

ترکها (۳۶۳)، تحوّلات در تونس (۳۶۳)، رهاوردهای جنگ دریا (دریازنی) در تونس و الجزایر (۳۶۵)، تجارت برده (۳۶۸)، موضع شاهان فرانسه (۳۷۱)، دای‌های الجزایر و بیگهای حسینی (۳۷۵)، دای‌های الجزایر، خودکامگانی بیگانه با آزادی (۳۷۷)، حکومت ایالت الجزایر (۳۸۰)، قیامها و ناآرامیها (۳۸۲)، دولت حسینی (۳۸۶)، وخامت اوضاع مالی (۳۸۹)

۳۹۲

لشکرکشی اروپا به مغرب

هجوم فرانسه به الجزایر و تونس و کشور پادشاهی مغرب (۳۹۲)، امیر عبدالقادر و قیام او (۳۹۵)، صلح دمیشل (۳۹۶)، فرمانده فرانسوی ترزل و فاجعه مقطع (۳۹۷)، مارشال کلوزل در الجزایر (۳۹۸)، نخستین حمله به قسنطینه (۳۹۹)، معاهده صلح تافنا (۴۰۰)، فرانسویان قسنطینه را تصرف می‌کنند (۴۰۱)، حکومت امیر عبدالقادر (۴۰۳)، از سرگیری جنگ و اقدامات تجاوزکارانه (۴۰۴)، طرح بوژو (۴۰۵)، اشغال الجزایر (۴۰۶)، برخورد با مغرب (۴۰۹)، ابومعزه و قیام ۱۸۴۵ (۴۱۰)، حمله به سرزمین القبایل و استعفای بوژو (۴۱۱)، دوک دُمال و تسلیم شدن عبدالقادر (۴۱۳)، مقدمه‌چینی برای اشغال مغرب (۴۱۵)، اشغال مغرب دور (۴۱۶)، رویداد اغادیر و اشغال مغرب (۴۱۸)، امیر عبدالکریم خطابی (۴۱۸)

۴۲۱

پیوستی درباره تاریخ لیبی

لیبی در قرن سوم هجری/ نهم میلادی (۴۲۱)، لیبی در روزگار زیریان صنهاجی (۴۲۶)، ابو رکوه (۴۳۲)، فزان (۴۳۴)، لیبی پس از حمله هلالیان (۴۳۵)، قبایل بنی‌سُلیم بن منصور در لیبی (۴۳۹)، طرابلس از پایان حمله هلالی تا درآمدن آن به فرمان موحدان (۴۴۲)، مرغم بن صابر دیابی و طرابلس (۴۵۰)، جنبش سنوسی در لیبی از ابتدای سال ۱۸۳۷م (۴۶۰)

۴۶۷

نمایه

www.ketab.ir